

ΕΙΝΑΙ Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΗΘΙΚΑ ΧΡΕΟΚΟΠΗΜΕΝΟΣ; Πέντε ηθικά ψεγάδια και οι κοινωνικές τους επιπτώσεις

Του Michael Schlüter

Βλέπω στο εγγύς μέλλον να πλησιάζει μια κρίση που μου προκαλεί εκνευρισμό και τρόμο για την ασφάλεια της χώρας μου. Εταιρείες έχουν εγκαθιδρυθεί, μια εποχή διαφθοράς στις υψηλές θέσεις θα ακολουθήσει, και το χρηματικό δυναμικό της χώρας θα προσπαθήσει να επεκτείνει την κυριαρχία του βασιζόμενο στους φόβους του λαού ώσπου ο πλούτος να συγκεντρωθεί σε λίγα χέρια και η Δημοκρατία να καταστραφεί.

Αποδίδεται στον Αβραάμ Λίνκολν [1]

Ένας ολόκληρος κόσμος από νέες και ισχυρότερες τακτικές είναι αναγκαίος – μέτρα που να ισχυροποιήσουν τις οικογένειες και τις κοινωνίες μας, να αντιμετωπίσουν την κατάρρευση της κοινωνικής συνοχής, και να ευνοήσουν τη σταθερότητα ενάντια στην ρευστότητα. . .

James Gustav Speth [2]

Περίληψη

Πολλοί Χριστιανοί δέχονται τον Καπιταλισμό ωσάν να ευθυγραμμίζεται ευρέως με τη βιβλική διδασκαλία. Η οικονομική του επιτυχία φαίνεται να δικαιώνει την απόδοση των ριζών του στη Χριστιανική θεολογία.[3] Αυτή η εμπιστοσύνη στον Καπιταλισμό ως το καλύτερο διαθέσιμο οικονομικό σύστημα σημαίνει ότι οι Χριστιανοί απέτυχαν στο να αναγνωρίσουν ότι είναι ένας από τους κύριους παράγοντες της κοινωνικής και ηθικής κατάρρευσης στις Δυτικές κοινωνίες. Η εργασία αυτή θα προβάλλει πέντε ελλείψεις στα φιλοσοφικά θεμέλια και τα θεσμικά όργανα του Εταιρικού Καπιταλισμού, δείχνοντας την καταστροφική τους επιρροή στις οικογένειες και τις κοινωνίες, και το πώς επιφέρουν την ανάπτυξη γιγάντιων εταιρειών και τη συγκέντρωση κρατικής εξουσίας. Οι Χριστιανοί πρέπει να ψάξουν επειγόντως για μια νέα οικονομική τάξη βασισμένη στη βιβλική αποκάλυψη. Μια τέτοια εναλλακτική θα παρουσιαστεί σε ένα προσεχές τεύχος του Cambridge Papers[4].

Έχει ο Καπιταλισμός περίπτωση να απαντήσει;

Τα οικονομικά οφέλη του Εταιρικού Καπιταλισμού είναι προφανή σε όλους μας. Ο Paul Collier αφήνει να εννοηθεί ότι ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι γλίτωσαν από τη φτώχεια τα τελευταία 30 χρόνια με την ένταξη των οικονομιών τους στο Καπιταλιστικής έμπνευσης παγκόσμιο σύστημα εμπορίου.[5] Πολλοί από μας στη Βρετανία απολαμβάνουμε τις εμπειρίες που προσφέρονται από τα

αεροπορικά ταξίδια, τους υπολογιστές, τα iPods και τα κινητά τηλέφωνα, όλα όσα έχουν καταστεί δυνατά από τη δραστηριότητα των καπιταλιστικών επιχειρήσεων. Όταν κάποιος κοντινός μας παθαίνει μια σοβαρή ασθένεια ή έχει κάποιο ατύχημα, ποιος από μας δεν είναι ευγνώμων στα σύγχρονα φάρμακα και την τεχνολογία, πάλι προϊόντα των εταιρειών-γιγάντων;

Από την άποψη των πολιτικών ωφελειών, ο Καπιταλισμός έχει οδηγήσει πολλές χώρες στην αντικατάσταση των φεουδαρχικών αριστοκρατιών με την αξιοκρατία, και αναμφισβήτητα υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στον Καπιταλισμό και τη δημοκρατία. Όπως ο Novak προτείνει, «η πολιτική δημοκρατία είναι συμβατή στην πράξη μόνο με την οικονομία της αγοράς.»[6] Φυσικά, ο Καπιταλισμός δεν είναι η μόνη μορφή οικονομίας της αγοράς που μπορεί κανείς να φανταστεί, αλλά είναι η μόνη με την οποία οι περισσότεροι άνθρωποι είναι εξοικειωμένοι. Για πολλούς, η καθημερινή ζωή σε μια Καπιταλιστική κοινωνία φαίνεται εξαιρετικά επιθυμητή, και εκατομμύρια από τις πρώην Κομμουνιστικές χώρες φιλοδοξούν να την αποκτήσουν.

Ενώ υπάρχει μεγάλη ανησυχία σχετικά με τις δραστηριότητες της σύγχρονης επιχείρησης, ιδιαίτερα στον τομέα της εκμετάλλευσης του εργατικού δυναμικού και των επιπτώσεων στο περιβάλλον, οι επικριτές τους μπορεί να υπερβάλλουν. Ορισμένες μεγάλες εταιρείες φροντίζουν πολύ καλά το προσωπικό τους, παρέχοντας κατάρτιση και επαγγελματική εξέλιξη άσχετα με το φύλο, την τάξη και την εθνικότητα. Τους ενθαρρύνουν να είναι καλοί πολίτες, προσφέρουν γενναιόδωρα σε φιλανθρωπίες και υιοθετούν όλο και περισσότερα μέτρα για να προστατέψουν το περιβάλλον, όλα στο όνομα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Επιπλέον ο Καπιταλισμός, υποστηρίζεται ότι βασίζεται ευρέως στις Χριστιανικές αξίες. Σύμφωνα με τους πρώτους υποστηρικτές του, όπως ο Adam Smith, λαμβάνει υπόψη τη αμαρτωλότητα της ανθρώπινης καρδιάς. Έτσι αντί να επαφίεται στο Κράτος για την κατανομή των πόρων και τον καθορισμό των τιμών όπου η ανθρώπινη απληστία μπορεί πολύ εύκολα να διαδραματίσει το ρόλο της, οι απρόσωπες αγορές καθορίζουν αυτά τα αποτελέσματα, με κάθε παίκτη στην αγορά να επιδιώκει το δικό του κέρδος. Η απληστία του κάθε ατόμου περιορίζεται, στην πραγματικότητα, από τη επιχειρηματικότητα των άλλων μέσα από το μηχανισμό της αγοράς. Στα λόγια ενός ηγετικού στοχαστή της αριστεράς, «Η ελεύθερη αγορά παραμένει, εν γένει, ένας παράγοντας που προάγει την κοινωνικοποίηση, ένα μέσον σύνδεσης των ανθρώπων, ακόμα και δημιουργίας αδελφοσύνης ή, σε οποιαδήποτε περίπτωση, αμοιβαίας αναγνώρισης. Επομένως, είναι το αντίθετο της διαφθοράς.»[7] Στην πραγματικότητα, η βιβλική διδασκαλία αποδέχεται τις ελεύθερες αγορές για την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών, φροντίζοντας μόνο η συμπεριφορά των αγορών να είναι δίκαιη και σωστή [8] και οι έμποροι να μην συγκεντρώνουν τα τρόφιμα σε περιόδους έλλειψης.[9]

Επιπροσθέτως, για να αντανakλούν πλήρως οι άνθρωποι την εικόνα του Δημιουργού τους, πρέπει να έχουν την ευκαιρία να ασκούν υπευθυνότητα, να κάνουν επιλογές, να βιώνουν την «ελευθερία.» Η ελευθερία αυτή ανθεί μόνο όταν οι οικονομικές αποφάσεις και το εμπόριο δεν επιβάλλονται από ισχυρά πολιτικά ή κοινωνικά συμφέροντα. Η βιβλική διδασκαλία, λοιπόν, προειδοποιεί

ενάντια στην υπερβολική κρατική εξουσία τόσο στην Παλαιά όσο και στην Καινή Διαθήκη.[10] Παραδοσιακά, εκείνοι που ευνοούν τον Καπιταλισμό είναι αυτοί που υποστηρίζουν περισσότερο τα όρια στην δύναμη της κεντρικής εξουσίας.

Με σαφή αποδεικτικά στοιχεία για τα οικονομικά οφέλη του Καπιταλισμού, και των ριζών του στη Χριστιανική αντίληψη του κόσμου, γιατί ο οποιοσδήποτε Χριστιανός να αμφισβητεί τη νομιμότητά του; Όπως φαίνεται πιο κάτω, οι αποτυχίες του Καπιταλισμού προκύπτουν ουσιαστικά από εταιρείες που αναπτύχθηκαν ως κύρια μηχανή του. Είναι λοιπόν σημαντικό να διαχωρίσουμε τις ηθικές αδυναμίες που είναι εγγενείς στον ίδιο τον Καπιταλισμό, από εκείνες που πρέπει να αποδοθούν στον Εταιρικό Καπιταλισμό, π.χ. στη νομική μορφή των θεσμών του.

Το θεολογικό πλαίσιο

Πέρα από μια γενική έκκληση στη συνείδηση, η προσέγγιση του Cambridge Papers είναι να διερευνά τα θέματα μέσα από το πλαίσιο της βιβλικής αποκάλυψης. Αυτό επιτρέπει όχι μόνο μια κριτική των αρχών και αξιών, αλλά επίσης παρέχει μια διαχωριστική γραμμή για την αξιολόγηση των «θεσμών», τους οποίους ο Douglass North έχει προσδιορίσει ως τους «κανόνες, τυπικούς και άτυπους, που διέπουν την τακτική των οργανισμών και των ατόμων».[11]

Το σημείο εκκίνησης για την αξιολόγηση των οικονομικών και κοινωνικών «θεσμών» είναι το γεγονός ότι ο Θεός είναι μια σχεσιακή ύπαρξη, και ότι προτεραιότητά Του δεν είναι η οικονομική ανάπτυξη, αλλά ο σωστές σχέσεις τόσο μεταξύ της ανθρωπότητας και του εαυτού Του, αλλά και των ανθρώπων μεταξύ τους.[12] Αυτή η επικέντρωση στη σχέση είναι το θέμα τόσο της Παλαιάς όσο και της Καινής Διαθήκης. Όταν ο Ιησούς θέτει το επιστέγασμα των ηθικών αξιών το «να αγαπάς το Θεό και να αγαπάς τον πλησίον σου,»[13] δείχνει την προτεραιότητα των σχέσεων πάνω από τον οικονομικό πλούτο, γιατί η αγάπη είναι ποιότητα σχέσεων.

Μια πιο αμφιλεγόμενη πλευρά της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται εδώ είναι η απόρριψη των ηθικών προτύπων από τους οικονομικούς και κοινωνικούς κανόνες που διέπουν τον Ισραήλ της Παλαιάς Διαθήκης. Ενώ αυτοί πρέπει να γίνουν κατανοητοί κάτω από το φως της διδασκαλίας της Καινής Διαθήκης, και να ερμηνευθούν προσεκτικά μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, δίνουν μια βασική πηγή βιβλικής ηθικής σκέψης, και επικυρώνονται ρητά μέσα στη διδασκαλία του Χριστού,[14] και στη συνέχεια επίσης και του Παύλου.[15] Ο αναστημένος Χριστός είναι Κύριος πάνω σε ό,τι υπάρχει, πράγμα που περιλαμβάνει κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής.[16] Αντανακλώντας στο πώς οι κοινωνικοί και οικονομικοί κανόνες των Εβραϊκών Γραφών εξέφραζαν το σχεσιακό χαρακτήρα του Θεού, οι Χριστιανοί σήμερα μπορούν να μάθουν ποιες αρχές θα πρέπει να διέπουν το σύγχρονο οικονομικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα, και επομένως τι απαιτεί η Κυριαρχία του Χριστού πάνω σ' αυτό το σύστημα. Η προσέγγιση που κάνουμε εδώ παρατίθεται στο Μανιφέστο του Ιωβηλαίου.[17]

Πέντε ηθικά μειονεκτήματα του Εταιρικού Καπιταλισμού

Ο Καπιταλισμός ορίζει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο τα άτομα, και η ευρύτερη κοινωνία, παίρνουν αποφάσεις που διέπουν τις επιχειρήσεις και τις χρηματοδοτικές τους υποθέσεις. Θα αναλυθεί εδώ στο πλαίσιο των σύγχρονων διακηρύξεων, περιλαμβανομένης της εταιρείας ως του κύριου παράγοντα και κινητήρα, και με τις εθνικές κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς να παρεμβαίνουν για να ορίσουν πολλούς από τους κανόνες με τρόπο που συχνά προάγει την κλιμάκωση και «προώθηση». Η εργασία αυτή θα επικεντρωθεί στο Άγγλο-Αμερικανικό μοντέλο που είναι η πιο ακραία εκδήλωσή του, παρόλο που οι ελλείψεις φαίνονται σε κάποιο βαθμό μέσα σε όλες τις Καπιταλιστικές οικονομίες.

Τα σημεία στα οποία η ηθική ενός οικονομικού συστήματος μπορεί να αξιολογηθεί είναι τρία:

- Η ηθική της βαθύτερης φιλοσοφίας
- Η ηθική των «θεσμών» του
- Οι κοινωνικές συνέπειες που πηγάζουν από τους θεσμούς τους

Δεν αρκεί μόνο το να εξετάζουμε τα αποτελέσματα ενός οικονομικού συστήματος· τα αίτια αυτού του αποτελέσματος, π.χ. η κοινωνική φιλοσοφία και οι «θεσμοί», πρέπει να εξεταστούν επίσης. Θα παρατηρήσουμε ένα μείζονα τρόπο με τον οποίο η βαθύτερη φιλοσοφία του Καπιταλισμού έρχεται σε σύγκρουση με τη βιβλική ηθική, και τέσσερις τρόπους με τους οποίους οι θεσμοί του Καπιταλισμού το κάνουν αυτό, και κατόπιν θα αναλύσουμε δύο από τις καταστροφικές κοινωνικές συνέπειες αυτών των πέντε ηθικών ατελειών του Καπιταλισμού.

1. Μια αποκλειστικά υλιστική άποψη

Κατά γενική παραδοχή, ο Καπιταλισμός αφορά στην ανάπτυξη και τη χρήση του κεφαλαίου, παρόλο που έχει εξαιρετικής σημασίας κοινωνικές «παρενέργειες». Ο Καπιταλισμός στηρίζεται αναίσχυντα στο κυνήγι του εμπορικού κέρδους και της προσωπικής ωφέλειας: προωθεί την ειδωλοποίηση του χρήματος, στην οποία ο Ιησούς αναφέρεται ως «Μαμμωνά».[18] Οι ηθικοί κίνδυνοι του εταιρικού Καπιταλισμού είναι παρόμοιοι επειδή η σύγχρονη εταιρεία οδηγείται πρωταρχικά από την υλιστική ιδιοτέλεια των μετόχων. Ο Adam Smith όρισε ένα ηθικό πλαίσιο γι' αυτό το κυνήγι το πλούτου επισημαίνοντας ότι καθώς κάθε άτομο επεδίωκε το προσωπικό κέρδος, το αποτέλεσμα ήταν, κατά θαυμαστό τρόπο, το συλλογικό οικονομικό όφελος. Αλλά η επιδίωξη του προσωπικού οφέλους απέχει κατά πολύ από τη βιβλική έμφαση στην «αγάπη»,[19] που απαιτεί την επικέντρωση στους άλλους. Οι άνθρωποι θεωρούνται από τις εταιρείες ως πόρος, ή ως δαπάνη στο λογαριασμό «κέρδη και ζημίες», στερημένοι από συγγενικό ή περιβαλλοντικό περίγυρο. Έτσι ο Καπιταλισμός πρέπει διαρκώς να εμποδίζεται από το να καταστρέφει το κοινωνικό κεφάλαιο από το οποίο εξαρτάται για τη μελλοντική του ύπαρξη.

Αυτή η εστίαση στο κεφάλαιο οδηγείται στην ειδωλολατρία του πλούτου σε προσωπικό επίπεδο, και στη ειδωλολατρία της οικονομικής ανάπτυξης σε

εταιρικό και εθνικό επίπεδο. Καλεί το Μαμμωνά να αντικαταστήσει το Θεό ως επίκεντρο της ανθρώπινης πίστης και έτσι να παραβεί την πρώτη και πιο θεμελιώδη από τις Δέκα Εντολές.[20] Οι μέτοχοι επιδιώκουν τον προσωπικό πλούτο χωρίς να γνωρίζουν ακριβώς πώς αυτός παράγεται, και τα ανώτερα στελέχη έχουν ελάχιστο σεβασμό στις δομές πληρωμής στα κατώτερα επίπεδα της εταιρείας, ενώ οι πελάτες πείθονται από την εμπορική διαφήμιση να επιδιώκουν την προσωπική τους ευχαρίστηση στις πολλαπλές μορφές της. Σε επίπεδο συστήματος, οι εταιρείες υπό τον Καπιταλισμό επιδιώκουν να επεκτείνουν την τρέχουσα κατανάλωση πέρα από την ικανοποίηση των απαιτήσεων, με σκοπό να παράγουν αποδόσεις πολύ πάνω από το φυσιολογικό για τους τωρινούς προμηθευτές του κεφαλαίου· επιδιώκουν να παράγουν αυτή την πρόσθετη κατανάλωση μέσω της διαφήμισης, της εγγενούς απαξίωσης και της αύξησης του χρέους. Δεν πρόκειται για κάποια κακόβουλη «συνωμοσία», αλλά για το πώς λειτουργεί το σύστημα. Ωστόσο, η συνέπεια δεν είναι απλώς να υπονομεύει την αναζήτηση των ατόμων για πνευματικές αλήθειες, και να προκαλεί δυστυχία σε πολλά νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, αλλά να δημιουργεί μεγάλες και αυξανόμενες εισοδηματικές διαφοροποιήσεις με αρνητικές συνέπειες για την κοινωνική συνοχή. Για παράδειγμα, το προσαρμοσμένο στον πληθωρισμό εισόδημα του πέμπτου των εργαζομένων των Η.Π.Α. που είναι οι υψηλά αμειβόμενοι έχει αυξηθεί κατά 100 τοις εκατό από το 1970, ενώ έχει πέσει κατά 10 τοις εκατό για τους υπολοίπους. [21]

2. Αμοιβή χωρίς υπευθυνότητα

Οι οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι οι αγορές κεφαλαίου εξασφαλίζουν ότι το χρήμα διανέμεται σ' εκείνους μέσα στην κοινωνία που μπορούν να πληρώσουν περισσότερα γι' αυτό, π.χ. σ' εκείνους που θα το χρησιμοποιήσουν πιο αποτελεσματικά και θα αυξήσουν ταχύτερα τον πλούτο της κοινωνίας. Οι πάροχοι κεφαλαίου πρέπει να ανταμείβονται μόνο και μόνο επειδή επιτρέπουν να χρησιμοποιηθεί το κεφάλαιό τους από κάποιον άλλο. Ωστόσο, ο Ιησούς φαίνεται να κατανοεί τη βάση των αμοιβών διαφορετικά. Στη παραβολή των ταλάντων, ο Ιησούς βάζει στο στόμα του Άρχοντα, όταν απευθύνεται στον τεμπέλη/φοβισμένο δούλο, ότι το να «κερδίζεις» χρήματα από τους τόκους ενός δανείου είναι σαν να «θερίζεις ό,τι δεν έσπειρες»[22] π.χ. άρα αντίθετο με τη έμφυτη δικαιοσύνη. Οι επενδυτές που δανείζουν με τόκο μπορεί να αποδέχονται κάποιο μικρό στοιχείο κινδύνου· δεν έχουν καμιά ευθύνη για το πώς ή πού χρησιμοποιούνται τα χρήματα. Αντίθετα, ο Ιησούς φαίνεται να επικεντρώνει στις σχεσιακές επιπτώσεις για το πώς χρησιμοποιείται το χρήμα· αυτό περιλαμβάνει την επίδραση στη σχέση ενός ατόμου με το Θεό και στη σχέση του με τον πλησίον.[23] Τα οικονομικά χρέη συνήθως έχουν ως αποτέλεσμα την αποστασιοποίηση μάλλον παρά τη «σύσφιξη» των σχέσεων επειδή ο δανειστής γενικά δεν έχει κίνητρο να διατηρήσει σχέση, ούτε καν τακτική επαφή με τον οφειλέτη.

Η αποστασιοποίηση στη σχέση ανάμεσα στον προμηθευτή κεφαλαίου και τον χρήστη που δημιουργείται από το οικονομικό χρέος σήμερα, και επίσης κατά πολύ από τη χρηματοδότηση ιδίων κεφαλαίων, μπορεί να φανεί καθαρά στη λειτουργία των μεγάλων εταιρειών. Οι πάροχοι κεφαλαίων γενικά έχουν ελάχιστο ή καθόλου λόγο στις αποφάσεις της εταιρείας, εκτός ίσως από

περιπτώσεις αφερεγγυότητας. Οι περισσότεροι επενδυτές παρέχουν χρηματοδότηση μετοχικού κεφαλαίου μέσω ενός ενδιάμεσου χρηματοπιστωτικού οργανισμού (π.χ. ενός ταμείου συντάξεων). συχνά ούτε καν γνωρίζουν (ούτε ενδιαφέρονται) σε ποιες εταιρείες έχουν μετοχές. Σπάνια παρακολουθούν οι προσωπικοί μέτοχοι τις ετήσιες γενικές συνελεύσεις της εταιρείας· ακόμη και οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί γενικά κάνουν ελάχιστα για να επηρεάσουν τις πολιτικές της εταιρείας, προτιμώντας να «βγουν» αν τα πράγματα δεν πάνε καλά, επειδή το κόστος είναι μικρότερο, μάλλον παρά να προσπαθούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις μιας επιχείρησης. Η διαπραγμάτευση των παραγώγων επίσης δεν περιλαμβάνει καμιά ευθύνη για τις ενέργειες της στοχοθετημένης εταιρείας.

Επειδή η αγορά μετοχών μέσω της χρηματιστηριακής αγοράς δεν παρέχει πρόσθετα κεφάλαια στην επιλεγμένη εταιρεία, είναι δύσκολο να διακριθεί από τα στοιχήματα σε άλλα. Ο σκοπός του επενδυτή δεν είναι να βοηθήσει στην αύξηση της εταιρείας αλλά να έχει ένα βραχυπρόθεσμο κέρδος· δεν εφαρμόζει κάποια δεξιοτήτα ή προσπάθεια για να βοηθήσει τις επιδόσεις της εταιρείας. Ο μόνος τρόπος που η αγορά μετοχών συμβάλλει τις επιδόσεις μιας εταιρείας είναι μέσα στο πλαίσιο της άντλησης νέων κεφαλαίων, και πιθανόν σε περιπτώσεις εξαγοράς. Όπως ακριβώς η κατάθεση χρημάτων στην τράπεζα οδήγησε στην προειδοποίηση του Ιησού ότι συνιστά «θερισμό εκεί που δεν έσπειρες»,^[24] το ίδιο ακριβώς είναι και οι περισσότερες χρηματιστηριακές συναλλαγές σήμερα. Ο Ιησούς φαίνεται να ρωτάει αν είναι θεμιτό για ένα άτομο να κάθεται σπίτι με τα πόδια πάνω στο γραφείο, όπως έκαναν, και να αμείβεται με τον ίδιο τρόπο όπως εκείνος που ενεργά εμπορεύεται αγαθά, ή εργάζεται όλη τη μέρα στο εργοστάσιο. Όπως οι Αμερικανοί επαναστάτες χρησιμοποιούσαν το σύνθημα, «όχι φορολογία χωρίς εκπροσώπηση», μήπως θα έπρεπε σήμερα να υιοθετήσουμε το σύνθημα, «όχι αμοιβή χωρίς υπευθυνότητα, όχι κέρδος χωρίς συμμετοχή»;

3. Περιορισμένη ευθύνη των μετόχων

Η εταιρεία, που, στις αρχές του Καπιταλισμού, κατείχε μόλις το μικρότερο ρόλο, είναι σήμερα η κύρια κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης. Στα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα, οι εταιρείες είχαν τη δυνατότητα να γίνουν νομικά πρόσωπα, χάρη από τους μετόχους τους· να κατέχουν τα κεφάλαιά τους και να έχουν πολλά από τα νόμιμα δικαιώματα και προνόμια ενός φυσικού προσώπου. Αν καταγραφούν ως εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, οι μέτοχοι δεν έχουν ευθύνη πέρα από το ποσό του κεφαλαίου που έχουν συνεισφέρει ή καταβάλει για τις μετοχές τους.

Ο περιορισμός της ευθύνης είναι αντίθετος με τη βιβλική διδασκαλία επειδή, κατ' εξαίρεση σύμφωνα με το δίκαιο των συμβάσεων, επιτρέπει να μένουν απλήρωτα τα χρέη σε περιπτώσεις αφερεγγυότητας. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με μια θεμελιώδη ηθική υποχρέωση.^[25] Ακόμη χειρότερα, οι απλήρωτοι πιστωτές, όπως ήδη έγινε εμφανές κατά την τελευταία δεκαετία, είναι συχνά οι εργαζόμενοι, οι καταναλωτές, και μικρότερες εταιρείες που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες, που έχουν ελάχιστη ή καθόλου γνώση για τις οικονομικές συνθήκες της μεγαλύτερης εταιρείας, και ίσως είναι σχετικά άσχετοι με τα οικονομικά, ενώ εκείνοι που είναι πιο ικανοί να προστατεύσουν τη θέση τους

είναι συχνά οι τράπεζες και τα υψηλόμισθα στελέχη: συχνά υπάρχει μεγάλη αδικία. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν τις πτωχεύσεις των Enron, WorldCom και XL.[26]

Παρόλο που οι υποστηρικτές του Καπιταλισμού έφεραν στην επιφάνεια το πώς η περιορισμένη ευθύνη έχει ως αποτέλεσμα μια μαζική μετακίνηση του κεφαλαίου για την παραγωγική επιχείρηση, πράγμα που ίσως να μην είχε εμφανιστεί διαφορετικά, είχε επίσης πολλές αρνητικές, απρόβλεπτες συνέπειες. Επειδή προβλέπεται ανώτατο όριο στους καθοδικούς κινδύνους του δανεισμού, ενώ στους ανοδικούς όχι, οι διευθύνσεις - με την υποστήριξη των μετόχων - ήταν πρόθυμες να δανειστούν τεράστια ποσά ανάλογα με τη μετοχική βάση της εταιρείας και έτσι να αυξάνονται οι εταιρείες με ξέφρενο ρυθμό. Αυτές οι γιγάντιες εταιρείες έχουν τεράστια δύναμη στην αγορά που μπορεί πολύ εύκολα να συνθλίψει μικρότερους ανταγωνιστές. Στον χρηματοπιστωτικό τομέα, τα προγράμματα παροχής κινήτρων συχνά ανταμείβουν υπερβολικά την ανάληψη κινδύνου στις ανοδικές αλλά όχι στις καθοδικές κυρώσεις, αντικατοπτρίζοντας τη θέση κινδύνου των μετόχων. Επακόλουθες μεγάλες ζημιές πρέπει να χρηματοδοτηθούν από τους φορολογούμενους για να περιοριστεί η ευρύτερη οικονομική και πολιτική αποτυχία.

4. Άτομα τοπικά αποσυνδεδεμένα

Στην Παλαιά Διαθήκη, οι νόμοι του Ιωβηλαίου απαιτούσαν ότι όλες οι αγροτικές ιδιοκτησίες επέστρεφαν στην οικογένεια των αρχικών ιδιοκτητών κάθε πεντηκοστό έτος, χωρίς χρέωση. Αυτό εξασφάλιζε το μακροπρόθεσμο ριζώμα για κάθε ευρύτερη οικογένεια σε ένα συγκεκριμένο τόπο,[27] ενίσχυε την πίστη στο Θεό και συνέβαλε στην οικογενειακή σταθερότητα. Οι στόχοι αυτοί τονίζονται από την αντίθεσή τους στην ιστορία του αμπελώνα του Ναβουθαί.[28] Ένα σημαντικό υποπροϊόν των νομοθεσιών γης του Ιωβηλαίου ήταν να εξασφαλιστεί ένα μέτρο δικαιοσύνης στη διανομή και την ιδιοκτησία της περιουσίας η οποία εξασφάλιζε μια ευρεία κατανομή της πολιτικής εξουσίας.

Αντίθετα, ο καπιταλισμός θεωρεί τη γη και την ιδιοκτησία ως περιουσιακά στοιχεία χωρίς σχεσιακή σημασία. Το αποτέλεσμα του να αγνοηθεί ο ρόλος της γης στην ταυτότητα της οικογένειας και την σταθερότητα μπορεί να φανεί ιστορικά μέσα στο κίνημα περιφρούρησης όπου οικογένειες με χαμηλό εισόδημα είχαν στερηθεί των παραδοσιακών δικαιωμάτων της γης τους από ισχυρούς τοπικούς γαιοκτήμονες, με αποτέλεσμα την μαζική μετανάστευση προς τις πόλεις.[29] Σήμερα, υπάρχει ελάχιστη προστασία απέναντι στην ανάκτηση των κατοικιών, όταν οι μισθωτοί χάνουν τις δουλειές τους και δεν μπορούν να καλύψουν τις πληρωμές τόκων για τα ενυπόθηκα δάνειά τους. Αυτό συμβάλλει στην απώλεια του ριζώματος πολλών οικογενειών και επίσης επιδρά στην κατανομή του εισοδήματος, με δεδομένη τη σημασία του ακινήτου ως μια μορφή πλούτου.

Το όφελος από το σπάσιμο αυτής της σύνδεσης λαού-τόπου, οι οικονομολόγοι θα υποστήριζαν, ότι είναι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, και η εθνική οικονομική ανάπτυξη, επειδή οι άνθρωποι μπορούν να μετακινούνται πιο εύκολα στο σημείο όπου η παραγωγικότητά τους (και ως εκ τούτου, οι

μισθοί τους) είναι υψηλότερη. Ωστόσο, καθώς τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας απομακρύνονται το ένα από το άλλο, και οι κοινότητες γίνονται πιο εφήμερες, δεν μπορούν πλέον να εκπληρώσουν τους ρόλους φροντίδας. Για παράδειγμα, οι παππούδες δεν μπορούν πλέον να βοηθήσουν στη φροντίδα των εγγονιών, και η ευθύνη για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες πέφτει στο κράτος, με το κόστος να πρέπει να πληρώνεται από τα φορολογικά έσοδα. Οι οικονομολόγοι έχουν αγνοήσει επίμονα την οικονομική και σχεσιακή «εξωτερικότητα» της κινητικότητας, δηλαδή το κόστος για την ευρύτερη οικογένεια και την κοινωνία σαν σύνολο, όταν ένα άτομο ή μια πυρηνική οικογένεια μετακινείται από τη μία περιοχή στην άλλη.

5. Ανεπαρκής κοινωνική προστασία

Το νομικό πλαίσιο μέσα στον οποίο λειτουργεί ο Εταιρικός Καπιταλισμός είναι το αποτέλεσμα της επικρατούσας οικονομικής και πολιτικής φιλοσοφίας, και της δύναμης των αντιτιθέμενων ομάδων συμφερόντων. Ωστόσο, ο Καπιταλισμός, δεν έχει αυτός καθαυτός καμία έννοια προστασίας των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, μέσω περιορισμών στην αγορά. Θεωρείται ότι οι καταναλωτές είναι σε θέση να φροντίσουν τον εαυτό τους, έτσι η προσοχή εστιάζεται στην ελευθερία του ατόμου να παράγει ή να καταναλώνει ό,τι του αρέσει χωρίς κρατική παρέμβαση. Η πεποίθηση είναι ότι με την απελευθέρωση της αγοράς, οι εταιρείες θα λειτουργούν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, ώστε το αποτέλεσμα να είναι περισσότερος πλούτος και ευημερία. Η προοπτική αυτή είναι προς το συμφέρον του εταιρικού τομέα, έτσι ώστε με δεδομένα τα τεράστια αποθέματα πίεσής τους, καθώς και τη σχετική αδυναμία της θρησκευτικής ή συνδικαλιστικής εναντίωσης, η άποψή τους να έχει επικρατήσει.

Η απελευθέρωση θεωρεί ότι υπάρχουν ελάχιστοι περιορισμοί σχετικά με τη διαθεσιμότητα και την προώθηση της καταναλωτικής πίστης, αν και οι καταστροφικές συνέπειες του χρέους για την προσωπική υγεία και τις οικογενειακές σχέσεις είναι γνωστές.[30] Σε αντίθεση, ο βιβλικός νόμος προβλέπει ότι οι τόκοι δεν μπορούν να χρεώνονται στα δάνεια,[31] και ότι όλα τα δάνεια θα πρέπει να διαγράφονται κάθε έβδομο έτος.[32] Η απελευθέρωση εξασφαλίζει ότι ο εργαζόμενος θα είναι διαθέσιμος 24ώρες/7μέρες, ενώ ο βιβλικός νόμος προστατεύει μία ημέρα στις επτά για μη εργασία με προτεραιότητες που περιλαμβάνουν την ανάπαυση, τη λατρεία και την οικογένεια [33].

Τα τελευταία χρόνια στη Βρετανία, η απελευθέρωση είχε ως αποτέλεσμα να αφαιρεθούν τα όρια για το ωράριο των παμπ, και να αφαιρεθούν οι εγγυήσεις που αφορούν την καταναλωτική πίστη, και τα στοιχήματα και τα τυχερά παιχνίδια. Ωστόσο, υπάρχουν άφθονα στοιχεία ότι ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού δεν έχουν τα εφόδια για να χειριστούν τέτοιες «ελευθερίες» - για λόγους όπως η διανοητική ανικανότητα, η κακή ανατροφή των παιδιών, η έλλειψη εκπαίδευσης, η αδυναμία του χαρακτήρα και άλλοι παράγοντες. Ο αρνητικός αντίκτυπος έχει επιπτώσεις όχι μόνο στα άτομα που πραγματοποιούν επιλογές που τους βλάπτουν, αλλά επίσης επιδρά στους συζύγους, τα παιδιά, τους συγγενείς, τους φίλους, και άλλους που ζουν σε

κοντινή απόσταση και οι οποίοι βλάπτονται οικονομικά ή συναισθηματικά από αυτές τις αποφάσεις [34].

Δύο συνέπειες της ηθικής αποτυχίας του Εταιρικού Καπιταλισμού

1. Οικογενειακή και κοινωνική κατάρρευση

Η κατάρρευση της οικογένειας και της κοινωνίας που προκαλείται από τον Καπιταλισμό, όπως σημειώθηκε παραπάνω, έχει άραγε σημασία; Δεν μπορούν οι άνθρωποι να ζουν στις μέρες μας αρκετά ευτυχισμένοι και με υγεία χωρίς την σχεσιακή υποστήριξη της οικογένειας και της κοινότητας; Τα στοιχεία δείχνουν πως όχι. Οι συνέπειες της διάλυσης της οικογένειας είναι συχνά καταστροφικές και καλά τεκμηριωμένες.

Περιλαμβάνουν την κακοποίηση παιδιών (ειδικά σε οικογένειες με γονείς από άλλο γάμο), ενδοοικογενειακή βία, κακή υγεία, με αποτέλεσμα χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόλησης, και μεγαλύτερη πιθανότητα ποινικών αδικημάτων και λήψης ουσιών.[35] Άλλες συνέπειες περιλαμβάνουν δυσκολία στην διατήρηση μακροχρόνιων γάμων για εκείνους των οποίων οι γονείς ήταν διαζευγμένοι, μεγαλύτερη πιθανότητα μοναξιάς σε μεγάλη ηλικία, και ψυχικές ασθένειες, συμπεριλαμβανομένης της κατάθλιψης.[36] Ο μεγαλύτερος πλούτος ορισμένων τμημάτων της κοινωνίας στα Καπιταλιστικά κράτη θα πρέπει να τοποθετείται απέναντι στη μεγαλύτερη «σχετική φτώχεια», που εκτείνεται σε όλο και μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού. Ο κίνδυνος είναι ότι με την πάροδο του χρόνου αυτά τα σχεσιακά προβλήματα ενισχύονται και αναπαράγονται μόνα τους. Πράγματι, η πλειοψηφία των μελετητών πιστεύει ότι κατάρρευση των σχέσεων στη Βρετανία όσον αφορά το διαζύγιο και τις μονογονεϊκές οικογένειες έχει φτάσει σε ένα σημείο που είναι μη αναστρέψιμη [37].

Οι συνέπειες της διάλυσης της οικογένειας και της κοινωνίας είναι ακόμη πιο βαθιές και πλατιές από ό,τι δείχνουν αυτά τα στοιχεία. Η έλλειψη σταθερότητας στις σχέσεις απειλεί την αίσθηση ταυτότητας πολλών ανθρώπων, οδηγώντας τους σε βαθιά ανησυχία και δυστυχία. Επηρεάζει, επίσης, την ικανότητά τους για στενές σχέσεις. Σε εθνικό επίπεδο, οι οικογένειες διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη μετάδοση του πολιτισμού· το να προστατευτεί η οικογένεια σημαίνει να διασφαλιστεί ότι θα εξακολουθήσει να υπάρχει πλούσια πολιτιστική και γλωσσική ποικιλομορφία μεταξύ των λαών, η οποία συμβάλλει τόσο πολύ στην ανθρώπινη δημιουργικότητα και ευημερία.

2. Γιγάντιες κυβερνήσεις και γιγάντιες επιχειρήσεις

Μια δεύτερη μακροπρόθεσμη συνέπεια των αδυναμιών του Καπιταλισμού είναι η τεράστια αύξηση των κρατικών δαπανών. Καθώς ο αριθμός των κατεστραμμένων νοικοκυριών αυξάνεται αδυσώπητα, το ίδιο συμβαίνει και με το μέγεθος της κρατικής γραφειοκρατίας. Οι κρατικές δαπάνες για την ευημερία έχουν φτάσει σε ένα επίπεδο που πολλοί θεωρούν ως μη βιώσιμο· όμως και χωρίς αυτό, πολλές ευπαθείς ομάδες ανθρώπων θα έχουν ελάχιστη ή καμία φυσική ή συναισθηματική υποστήριξη. Δεύτερον, καθώς οι εταιρείες έχουν αναπτυχθεί και έχουν καταλήξει να είναι γιγάντιοι οργανισμοί, το

μέγεθος και η δύναμη των κυβερνητικών οργανισμών που είναι αναγκαίοι για τον έλεγχο τους έχει επίσης αυξηθεί, έτσι ώστε το κράτος να μπορεί να εξασφαλίσει μια πηγή αντισταθμιστικής ισχύος.

Παίζουν κάποιο ρόλο το μέγεθος και η δύναμη του κράτους; Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους, σε μακροπρόθεσμη βάση, ένα ισχυρό, συγκεντρωτικό κράτος αποτελεί απειλή για την προσωπική ελευθερία, για τη σταθερότητα των οικογενειών και των τοπικών κοινοτήτων, καθώς και για τα θεσμικά όργανα της κοινωνίας των πολιτών. Καθώς οι φορείς της πολιτείας αναλαμβάνουν πολλούς από τους ρόλους της οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας, υπονομεύουν και τους λόγους για τους οποίους τα ιδρύματα αυτά υπάρχουν και επομένως υποβαθμίζουν ακόμα περισσότερο την αφοσίωση και τη δέσμευση των ανθρώπων σε αυτούς. Για παράδειγμα, αν κάποιος συγγενής είναι άνεργος, άρρωστος ή σε συνθήκες φτώχειας, δεν είναι πλέον ευθύνη της οικογένειας να του παρέχει υποστήριξη. Η αφαίρεση της προσωπικής ευθύνης σε επίπεδο νοικοκυριού μπορεί κάλλιστα να είναι ένας συντελεστής για χαμηλότερα επίπεδα της πολιτικής δέσμευσης, που εκφράζεται με χαμηλότερη προσέλευση στις τοπικές και εθνικές εκλογές. Υπάρχει επίσης ο κίνδυνος αθέμιτης σύμπραξης μεταξύ των ηγετών της κυβέρνησης και των επιχειρήσεων προς αμοιβαίο οικονομικό όφελός τους, μετατρέποντας την κυβέρνηση σε κακό φύλακα των δραστηριοτήτων των εταιρειών. Ο απώτερος κίνδυνος, λοιπόν, είναι ότι οι εταιρίες μεγαλώνουν πέρα από τη δυνατότητα αποτελεσματικού ρυθμιστικού καθεστώτος, και η κυβέρνηση «λύνεται από τα δημοκρατικά αγκυροβόλια της», έτσι ώστε επιχειρήσεις και κυβέρνηση να γίνονται αλαζονικές και καταπιεστικές. Ο Αβραάμ Λίνκολν μπορεί κάλλιστα να έχει προβλέψει αυτή τη δυνατότητα [38].

Συμπέρασμα

Είναι λοιπόν ο Καπιταλισμός ηθικά χρεοκοπημένος; Μόνο οι άνθρωποι μπορούν να είναι «ηθικά χρεοκοπημένοι», γιατί είναι οι άνθρωποι, και όχι τα οικονομικά συστήματα, που έχουν σχέση με το Θεό. Και σε προσωπικό επίπεδο, ανεξάρτητα από το οικονομικό σύστημα, «όλοι έχουν αμαρτήσσει και βρίσκονται μακριά από τη δόξα του Θεού»[39]. Τα οικονομικά συστήματα, ωστόσο, μπορεί να είναι μια αιτία της αμαρτωλότητας των ανθρώπων, και ο Ιησούς προειδοποιεί πόσο σοβαρή είναι μια τέτοια κατηγορία.[40] Αν και όλα τα πολιτικά και οικονομικά συστήματα πιθανόν να έχουν ηθικές αδυναμίες σε κάποιο βαθμό, λίγοι θα υποστήριζαν ότι όλα τα συστήματα είναι εξίσου ελλιπή. Πόσο, λοιπόν, είναι ελλιπής ο Καπιταλισμός; Σε ποιο βαθμό συμβάλλει συμβάλλει ο Καπιταλισμός ώστε μια χώρα να χρεοκοπήσει ηθικά;

Φανταστείτε έναν κόσμο όπου τα ανθρώπινα όντα δεν χρειάζονται την οικογένεια και την κοινωνία για να συνδέονται, να ωριμάζουν και να έχουν υποστήριξη μέσω της σχέσης, ή όπου όλοι οι άνθρωποι να έχουν γεννηθεί μέσα σε σταθερές οικογένειες με ισχυρή αίσθηση προσωπικής ευθύνης του ενός απέναντι στον άλλον, και φροντίδας του πλανήτη· ένα κόσμο που θα μπορούσαμε να ανακαλύψουμε το Θεό μέσα από το κυνήγι του χρήματος μάλλον παρά μέσα από την ενεργό αναζήτηση του νοήματος της ζωής. Τότε,

αναμφισβήτητα ο Εταιρικός Καπιταλισμός θα μπορούσε να αποφύγει την κατηγορία ότι είναι ηθικά πτωχευμένος, ή ακόμα και ηθικά «πτωχευτικός». Αλλά ο κόσμος δεν είναι έτσι.

Αν ο Εταιρικός Καπιταλισμός συμβάλλει σημαντικά στην ηθική χρεοκοπία των δυτικών κοινωνιών, μπορούν οι Χριστιανοί μολαταύτα να τον αποδέχονται ως μέρος του πολιτιστικού τους πλαισίου και να επικεντρώνονται μόνο στον προσωπικό ευαγγελισμό και την κάλυψη των μεμονωμένων αναγκών; Οι προφήτες σκέφτηκαν ότι ήταν απαραίτητο για τους ανθρώπους του Θεού να αντιμετωπίζουν τα αίτια, και όχι απλώς τα συμπτώματα της κοινωνική διάλυσης και της αδικίας.[41] Το ίδιο έκανε και ο ίδιος ο Ιησούς.[42] Πώς, λοιπόν, μπορούν οι Χριστιανοί να αποφύγουν την επείγουσα έκκληση για τη ριζική μεταρρύθμιση του Καπιταλισμού; Πώς μπορούμε να ξεκινήσουμε τη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων, και με τι θα μπορούσε ένα εναλλακτικό σύστημα να μοιάζει; Αυτό θα αποτελέσει το αντικείμενο μιας μελλοντικής έκδοσης του Cambridge Papers.

Ευχαριστίες

Εκτός από τη συγγραφική ομάδα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Paul Mills, Paul Shepanski, John Ashcroft, Jonathan Rushworth, Richard Barkham, Mike King, Will Candler, Maev Thompson και πολλούς άλλους φίλους για σχόλια σχετικά με προηγούμενα προσχέδια αυτής της εργασίας. Όλα τα σφάλματα αποτελούν εξ ολοκλήρου δική μου ευθύνη.

Ο Δρ Michael Schlüter CBE, ιδρυτής του Κέντρου Jubilee και της Ειδικής Εκστρατείας Κρατήστε Ειδική την Κυριακή, είναι σήμερα Διευθύνων Σύμβουλος της Global Relationships, η οποία επιδιώκει να οικοδομήσει ένα διεθνές κίνημα των σχεσιακών οργανώσεων. Ο Michael πρόσφατα εργάστηκε ως οικονομικός σύμβουλος για την Παγκόσμια Τράπεζα και ως ερευνητής για το International Food Policy Research Institute.

Ο αγγλικός τίτλος του πρωτοτύπου είναι "Είναι ο Καπιταλισμός ηθικά χρεοκοπημένος; Πέντε ηθικά ψεγάδια και οι κοινωνικές τους επιπτώσεις". Δημοσιεύτηκε τον Σεπτέμβριο του 2009, στον Τόμο 18, Αριθμό 3 της έκδοσης The Cambridge Papers, του Jubilee Center το οποίο επέτρεψε στο περιοδικό Αστήρ της Ανατολής να το μεταφράσει και να το δημοσιεύσει.

Το αγγλικό κείμενο δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Jubilee Center <http://www.jubilee-centre.org/document.php?id=334>.

Μετάφραση: Ειρήνη Κακαβελάκη

Σημειώσεις

- 1 www.de-fact-o.com/fact_read.php?id=110
- 2 James Gustav Speth, *The Bridge at the End of the World: Ο Καπιταλισμός, το Περιβάλλον και το πέρασμα από την Κρίση στη Σταθερότητα*, Yale University Press, 2008, σ.145.

-
- 3 Η λεγόμενη «Weber-Tawney υπόθεση». Βλ. ιδιαίτερα R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism* (1926), Read Books, 2006.
 - 4 <http://www.jubilee-centre.org/beyond-capitalism-towards-a-relational-economy-by-michael-schluter/>
 - 5 Paul Collier, *The Bottom Billion: Γιατί οι φτωχότερες χώρες χρεοκοπούν και τι μπορεί να γίνει για αυτό*, Oxford University Press, 2007.
 - 6 Michael Novak, *The Spirit of Democratic Capitalism*, The IEA Health and Welfare Unit, 1991, σ.14.
 - 7 Bernard-Henri Lévy, 'Does the free market corrode moral character?', on-line στο www.templeton.org/market, Φθινόπωρο 2008.
 - 8 Π.χ. Δευτερονόμιο 25, 13-16 και Μιχαίας 6, 10-11.
 - 9 Παροιμίες 11:26.
 - 10 Π.χ. Δευτερονόμιο 17,14-20· Α' Σαμουήλ κεφ. 8· Α' Βασιλέων κεφ. 21· Αποκάλυψη κεφ. 13, κλπ.
 - 11 Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, CUP, 1990.
 - 12 Αυτό το σημείο υποστηρίζεται στο βιβλίο του Michael Schlüter, 'What Charter for Humanity?' *Cambridge Papers*, τόμος 15, αρ. 3, 2006.
 - 13 Ματθαίος 22, 34-40.
 - 14 Π.χ. Ματθαίος 4, 4· Ματθαίος 5, 11-20· Μάρκος 7, 9-13.
 - 15 Π.χ. Α' Τιμόθεον 1, 8· Β' Τιμόθεον 3, 16.
 - 16 Κολοσσαείς 1, 15-20.
 - 17 Michael Schlüter και John Ashcroft, *Jubilee Jubilee Manifesto: A framework, agenda and strategy for Christian social reform*, IVP, 2005. Βλ. ειδικά τα κεφάλαια 11 και 12 από τον Paul Mills.
 - 18 Ματθαίος 6, 24.
 - 19 Ματθαίος 22, 34-40.
 - 20 Έξοδος 20, 2-3. Επίσης, η προειδοποίηση του Ιησού στο Λουκάς 12, 13-21.
 - 21 Βλ. Ben Runnell, 'Debt is Capitalism's dirty little secret', *Financial Times*, 30 Ιουνίου 2009.
 - 22 Ματθαίος 25, 26-27· Λουκάς 19, 22-23. Για το ότι μπορούμε να παίρνουμε οικονομικά διδάγματα από τις παραβολές, βλ. Christopher Townsend και Michael Schlüter, *Economics in the Parables of Jesus*, Jubilee Centre working paper, 1985.
 - 23 Π.χ. Ματθαίος 20, 1-16· Λουκάς 16, 9· Μάρκος 12, 41-44.
 - 24 Ματθαίος 25, 26-27.
 - 25 Ψαλμός 37, 21. Το επιχείρημα παρατίθεται με περισσότερες λεπτομέρειες στο *Cambridge Papers*, τόμος 9, αρ. 2, 2000.
 - 26 Για το ιστορικό της Enron βλ. την ταινία, *Enron: The Smartest Guys in the Room*, 2005.

-
- 27 Βλ. Λευιτικό 25, 8-11.
- 28 Α' Βασιλέων 21. Για την εξέταση αυτών των θεμάτων, βλ. Michael Schlüter, 'Roots: Biblical norm or cultural anachronism?' Cambridge Papers, τόμος 4, αρ. 4, 1995.
- 29 Βλ. Helen Hayward, Attitudes to the Ownership and Distribution of Land in Britain 1500–1930, Jubilee Centre, Cambridge, Οκτώβριος 1991.
- 30 Ως παράδειγμα, βλ. Raymond Lang et al., Families in Debt, Jubilee Centre, Cambridge, 1988.
- 31 Π.χ. Δευτερονόμιο 23, 19-20· Λευιτικό 25, 35-38.
- 32 Π.χ. Δευτερονόμιο 15, 1-6· 31, 10· Νεεμίας 10, 31.
- 33 Π.χ. Γένεση 2, 2-3· Έξοδος 20, 8-11· Ησαΐας 58, 13-14· Μάρκος 2, 28. Η προστασία των αδυνάτων ήταν σαφώς ένας στόχος μέσα στους Σαββατικούς νόμους (βλ. Δευτερονόμιο 5, 12-15).
- 34 Ένα παράδειγμα είναι η απόφαση να επιτραπεί η λειτουργία εμπορικών καταστημάτων κατά τις Κυριακές, με αποτέλεσμα σχεδόν 1,5 εκατομμύριο οικογένειες με μικρά παιδιά να έχουν ένα γονέα που εργαζόταν τακτικά την Κυριακή μέσα στο 2002. Δείτε Matt Barnes και Caroline Bryson, Keep Time For Children: The Incidence of Weekend Working, National Centre for Social Research, London, 2004.
- 35 Social Justice Policy Group, Breakdown Britain: Interim Report on the State of the Nation, Centre for Social Justice, London, 2006· J. Margo και M. Dixon, Freedom's Orphans: Raising Youth in a Changing World, Institute for Public Policy Research, London, 2006.
- 36 Rebecca O'Neill, Experiments in Living: The Fatherless Family, Civitas, London, Σεπτέμβριος 2002.
- 37 Margo και Dixon, op. cit., σ. 95.
- 38 Βλ. απόσπασμα στην αρχή του παρόντος άρθρου.
- 39 Ρωμαίους 3, 23.
- 40 Ματθαίος 18, 7.
- 41 Βλ. Ησαΐας 58, ιδιαίτερα το εδ. 6.
- 42 Βλ. Ματθαίος 18, 7· Ματθαίος 5, 11-20, ιδιαίτερα το εδ. 13.